

До разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 2023-20
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, м.Харків, вул.Пушкінська, 77

ВІДГУК

офіційного опонента

**кандидата юридичних наук, доцента кафедри цивільного права та процесу
Харківського національного університету внутрішніх справ, доцента**

Твердохліб Елли Валентинівни

на дисертацію

Расько Юлії Олександрівни

на тему:

«ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ ДОГОВОРУ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ»

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Обрана тема дисертаційного дослідження є надзвичайно актуальною, оскільки сучасний період розвитку та трансформації чинного законодавства України, що стосується регулювання цивільно-правових відносин, перебуває під впливом розширення договірної практики та адаптації до стандартів Європейського Союзу. Реалізація Україною реформ ринкового спрямування та євроінтеграції в значній мірі сприяє розширенню спектру цивільно-правових договорів, що в свою чергу викликає необхідність ретельного дослідження договірних конструкцій в галузі цивільного права та переосмислення поняття договірної свободи учасників цивільно-правових договорів. Також, не викликає сумнівів той чинник, що аналіз наукових підходів сутності обмеження свободи договору та з'ясування природи обмеження свободи договору сприятиме вдосконаленню цивілістичної доктрини стосовно визначення поняття обмеження свободи договору.

Актуальність теми дисертаційного дослідження вказаної теми підтверджується також відсутністю в науковому цивілістичному просторі єдиної позиції щодо тлумачення обмеження свободи договору, що в більшій мірі є наслідком відсутності комплексного дослідження існування обмеження свободи договору в цивільному праві України. Як зазначає автор, сучасній приватноправовій доктрині бракує комплексного дослідження із врахуванням європейських підходів до розуміння категорії «свобода договору» та її обмеження, що б могли стати основою європеїзації приватного права в умовах рекодифікації Цивільного кодексу та необхідної трансформації правового регулювання із врахуванням потреби повоєнної відбудови України. Таким чином, потреба в такому комплексному дослідженні є не тільки актуальною, але й теоретично і практично обумовленою.

Чинне законодавство України не розкриває поняття обмеження свободи договору. Саме через цю обставину серед науковців іноді розгортається гостра полеміка стосовно правової природи обмеження свободи договору. Враховуючи той чинник, що існування обмежень свободи договору має місце впродовж всього процесу договірної практики суб'єктів цивільних правовідносин, про що свідчать відповідні правові норми та їх аналіз, в процесі розвитку правового регулювання договірної сфери безумовно важливим вбачається дослідження обмеження свободи договору як особливого правового режиму регулювання зобов'язальних правовідносин, який має сприяти забезпеченню та реалізації інтересів учасників цивільних правовідносин.

Особливу увагу привертає дослідження обмеження свободи договору як засобу забезпечення балансу інтересів учасників цивільного обігу, а саме — балансу публічних та приватних інтересів, враховуючи обмежувачий характер публічного порядку щодо свободи договору учасників цивільно-правових відносин.

В дисертаційному дослідженні також представлено порівняння стану врегулювання обмеження свободи договору з метою захисту прав споживачів та в типових договорах в Україні та країнах ЄС, що дозволило авторці звернути

увагу та проаналізувати ступінь відповідності законодавства України вказаних інститутів європейським стандартам.

У зв'язку з вищевказаним набуває значення якісне та розгорнуте тлумачення обмеження свободи договору як правової категорії, яка має певні ознаки та визначену правову природу. Слід враховувати, що недостатнє або недосконале правове врегулювання договірних правовідносин призводить на практиці до численних порушень договірних зобов'язань та судових спорів. Судова практика свідчить про те, що категорія цивільних справ щодо спорів між суб'єктами цивільних правовідносин стосовно виявлення та встановлення обмежень свободи договору є достатньо специфічною та ускладненою. На користь такого негативного висновку свідчать факти недостатнього законодавчого врегулювання та певні прогалини в законодавстві. Вказані недоліки, як уявляється, зумовлені також відсутністю спеціальних теоретичних досліджень і методичних розробок та узагальнень, необхідних для застосування в договірній практиці щодо єдиного та чіткого розуміння сутності обмежень свободи договору.

Існування вищезгаданих чинників визначає об'єктивну необхідність в теоретичному аналізі обмежень свободи договору, що виникають в договірній практиці, та у дослідженні концептуальних положень та правової природи вказаної правової категорії.

Дослідження, яке здійснила Расько Ю.О., корисне тим, що в ньому вперше в Україні детально розглянуто і визначено сутність обмеження свободи договору у цивільному праві України, а також обґрунтовано низку³ авторських висновків, розроблено практичні рекомендації та пропозиції до удосконалення законодавства України. Усвідомлюючи важливість приведення правового регулювання обмеження свободи договору у відповідність з реаліями сьогодення, авторка ретельно дослідила та проаналізувала існуючу нормативну базу та матеріали, пов'язані з встановленням обмеження свободи договору під час укладення та виконання цивільно-правових договорів, та судову практику.

В результаті проведеного дослідження Расько Ю.О. досліджує сутність принципу свободи договору, з'ясовує правову природу та ознаки обмежень свободи договору у цивільному праві України, виявляє види обмежень свободи договору та підстави таких обмежень, досліджує обмеження свободи договору при виборі виду та форми правочину, при визначені сторонами змісту договору та під час виконання договорів, здійснює порівняльний аналіз законодавчого обмеження свободи договору з метою захисту прав споживачів в Україні та ЄС та досліджує обмеження свободи договору у типових договорах в Україні та ЄС відповідно до мети та завдань дисертаційного дослідження, що представляє науковий та практичний інтерес.

Дисертацію виконано на кафедрі цивільно-правової політики, права інтелектуальної власності та інновацій Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах та відповідно до цільової комплексної програми «Проблеми вдосконалення регулювання особистих немайнових та майнових відносин в Україні» (державна реєстрація № 0111U 000963). Тему дисертації затверджено рішенням вченої ради Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 4 від 22.11.2019р.).

Оцінка обґрунтованості наукових положень дисертації, їх достовірності і новизни. Дисертаційне дослідження Расько Ю.О. містить наукові положення, які мають науково-теоретичне значення і практичну спрямованість. Науковою новизною відзначається, передусім, саме дисертаційне дослідження, оскільки в сучасній правовій доктрині комплексні наукові дослідження обмеження свободи договору за цивільним законодавством України раніше не проводилися.

Теоретичне та практичне значення дисертаційного дослідження полягає в тому, що розглянуті в ній положення та запропоновані пропозиції можуть використовуватись для подальших наукових розробок та прикладного дослідження правовідносин, що виникають в договірній практиці стосовно визначення меж свободи договору. Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані в законотворчій діяльності при розробці нормативно-

правових актів та в практичній діяльності адвокатів та суддів, а також у навчальному процесі при викладенні дисциплін «Цивільне право», «Зобов'язальне право», «Договірне право» та ін. Переважна частина положень, висновків, винесених автором на захист, добре аргументовані, заслуговують на увагу та підтримку, а окремі з них могли б бути успішно використані при розробці змін та доповнень до Цивільного кодексу України.

Дисертанткою належно сформульовані мета і наукові завдання дослідження, їх формулювання та послідовність дозволяють розкрити основний зміст представленої теми. Об'єкт і предмет дисертаційного дослідження визначені у відповідності з вимогами Міністерства освіти і науки України. Методологічна основа дослідження дозволяє стверджувати, що охоплені матеріали в повній мірі сприяли дисертантці у вирішенні наукових задач та досягненні поставленої мети.

Ознайомлення зі змістом дисертації дає підстави для висновку, що наукове дослідження виконане на високому рівні, і дисертанткою отримано нові важливі для цивілістики положення. Так, у дисертації представлене вирішення наукового завдання – визначення сутності принципу свободи договору, з'ясування правової природи та ознак обмежень свободи договору у цивільному праві України, виявлення видів обмежень свободи договору та підстави таких обмежень, дослідження обмеження свободи договору при виборі виду та форми правочину, при визначені сторонами змісту договору та під час виконання договорів, здійснення порівняльного аналізу законодавчого обмеження свободи договору з метою захисту прав споживачів в Україні та ЄС та дослідження обмеження свободи договору у типових договорах в Україні та ЄС, встановлення на підставі цього дослідження недоліків у нормативно-правовому регулюванні та розробка рекомендацій щодо їх усунення шляхом внесення до чинного законодавства відповідних змін.

На підставі комплексного дослідження нормативно-правових актів та досягнень цивілістичної науки дисертанткою сформульовано пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення цивільного законодавства України щодо

норм, які передбачають обмеження свободи договору.

Наукова новизна положень, викладених в дисертаційному дослідженні, наукових оцінок, пропозицій і рекомендацій, які складають основний зміст дисертаційної роботи Расько Ю.О., в значній мірі зумовлюється актуальністю дослідження та обраним напрямом.

Варто відзначити вдало продуману і виважену в цілому структурну побудову дисертації, спрямовану відповідно до ідеї комплексного аналізу обмеження свободи договору у цивільному праві України, яка складається зі вступу, 3 розділів, що містять 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. За такого підходу авторка забезпечила логічний і послідовний розгляд досліджуваної проблеми.

У Розділі 1 «Загальнотеоретичні засади обмеження свободи договору у цивільному праві України» дисертантка присвятила увагу процесу становлення принципу свободи договору у цивільному праві України та його трансформації у процесі історичного розвитку, розглянула питання правової природи обмежень свободи договору у цивільному праві України та визначила види обмежень свободи договору.

З урахуванням визначальної ролі свободи волі учасників приватноправових відносин в підрозділі 1.1. досліджується процес виникнення та трансформації принципу свободи договору протягом історичного розвитку цивільно-правового регулювання суспільних відносин. Авторка доречно зауважує, що свобода договору, яка історично сформувалась як універсальний принцип підтримки вільної конкуренції, зазнала обмежень на сучасному етапі у зв'язку зі зростанням кількості типових договорів, втручанням держави у договірні відносини та необхідністю захисту прав споживачів (стр. 15) . В свою чергу, підґрунтям законодавчого закріплення свободи договору в сучасному цивільному законодавстві України стали концептуальні дослідження та напрацювання доктрини цивільного права (с. 18). Авторка логічно обґрунтовує висновок, що свобода людини трансформована у принцип свободи договору, який реалізується у механізмі правового регулювання, при цьому зауважує на

важливості поєднання принципів свободи та обов'язковості договору і саме через це робить висновок про неабсолютний характер принципу свободи договору і наявність його обмежень (с.20). Також зроблено акцент на тому, що свобода договору проявляється не тільки на етапах укладення та виконання договору, але й після виконання договору, коли сторони мають право припинити договір у зв'язку з його належним виконанням, пред'явити вимоги щодо неналежного виконання або продовжити дію договору (с.22). Заслуговує уваги твердження авторки, що свобода договору передбачає не тільки свободу щодо укладання самого договору, але і вільний вибір учасниками цивільних відносин контрагентів, змісту та форми договорів.

У підрозділі 1.2. приділено значну увагу з'ясуванню правової природи обмеження свободи договору у цивільному праві України, зокрема, через аналіз категорій «обмеження» та «межі». Варто погодитись з обраним засобом визначити правову природу обмеження свободи договору через з'ясування розглядуваних ознак. Заслуговує на увагу запропоноване визначення обмеження свободи договору, що відповідає меті з'ясувати правову природу обмеження свободи договору

У підрозділі 1.3. детально проаналізовано вітчизняні та європейські підходи щодо встановлення обмеження свободи договору, що дозволило авторці здійснити та запропонувати класифікацію видів обмежень свободи договору, яка вбачається обґрунтованою та вірною.

Розділ 2 «Особливості здійснення обмежень свободи договору у цивільному праві України» містить підрозділи про обмеження свободи договору при виборі виду та форми договору, при визначенні сторонами змісту договору та під час виконання договірних зобов'язань.

У підрозділі 2.1. авторка проводить дослідження різних підходів до класифікації договорів, що дозволяє виявити категорії правочинів, які в силу своєї правової природи суттєво обмежують свободу договору. До них обґрунтовано віднесені публічні договори, договори приєднання, типові та попередні договори, а також договори з особами, які перемогли на прилюдних

торгах. Висловлена слушна думка, що договори можуть бути водночас і публічними, і договорами приєднання, або тільки мати ознаки публічного договору чи договору приєднання. При цьому, при укладенні таких договорів свобода договору суттєво обмежена, як щодо можливості відмови від укладання публічного договору з боку підприємця, так і щодо сторін які приєднуються до договору приєднання чи публічного договору, які позбавлені можливості визначати умови договору (с.68), що уявляється доречним. Також вбачається вірним зауваження, що обмеження свободи договору при укладенні договорів за державним замовленням має імперативний характер. Особливої уваги заслуговує розгляд укладання змішаного договору, коли імперативні норми, які є обов'язковими для окремих видів договорів, також стають обов'язковими і для змішаного договору (с. 75).

У підрозділі 2.2. авторка звертає увагу на те, що обмеження свободи договору на етапі визначення змісту має бути правомірним, справедливим та пропорційним (с.80). Для виявлення обмежень при визначенні сторонами змісту договору проведено аналіз умов цивільно-правового договору, передбачених Цивільним кодексом України, та їх вплив на встановлення обмежень учасників правовідношення. При цьому представлено детальну класифікацію груп умов договору, які по суті обмежують свободу договору, що уявляється доречним і має практичне значення(с.86-89). Особливо зазначається справедливий висновок, що свобода договору обмежується як необхідністю погодження істотних умов, так і додаткових умов договору. Також доречним є висновок, що фрагментарне законодавче регулювання обумовлює широке проявлення свободи договору щодо узгодження змісту договорів (с.97). Аналіз умов договору дозволив авторці поділити їх на групи з позиції обмеження свободи договору (с.99).

Підрозділ 2.3. присвячений дослідженню обмеження свободи договору під час виконання договірних зобов'язань. Розгляд даного питання є важливим, беручи до уваги мінімальну присутність в нормах Цивільного кодексу України зазначень про реалізацію свободи договору під час їх виконання. Авторкою з'ясовано загальні та спеціальні межі свободи договору на етапі його виконання

з урахуванням змісту норм Цивільного кодексу України(с. 100 -102). Також, на прикладі виконання договору купівлі-продажу об'єкту приватизації з'ясовано, що для окремих правочинів, зокрема предметом яких може виступати публічний інтерес, законодавець передбачає особливі інструменти контролю, що є обґрунтованим і актуальним для України. Окрему увагу приділено виявленню обмежень свободи договору під час зміни та розірвання договору та зроблено висновок стосовно динаміки цього питання під час воєнного стану в Україні в бік пом'якшення.

Розділ 3 «Теоретичні та практичні питання реалізації загальних та спеціальних обмежень свободи договору у цивільному прав України та ЄС» присвячений актуальній проблематиці законодавчого обмеження свободи договору з метою захисту прав споживачів в Україні та країнах ЄС та питанням обмеження свободи договору у типових договорах в Україні та країнах ЄС.

У підрозділі 3.1. дисертантка акцентує увагу на поділі обмежень свободи договору на загальні та спеціальні, що обумовлено положеннями чинного законодавства України щодо захисту прав споживачів. Також важливим є уточнення, що обмеження свободи договору як необхідність захисту прав споживачів впливає із концепції захисту слабшої сторони, яка є усталеною як для європейського права, так і для українського права. Зокрема, зазначається, що Закон України «Про захист прав споживачів» повністю втілює підхід захисту слабшої сторони (с.126). Також, в межах питання, ретельно проаналізовано рішення Конституційного Суду України у справі про захист прав споживачів кредитних послуг від 10 листопада 2011 року, яке відображає зміни які відбулися у розумінні свободи договору та необхідності її обмеження задля захисту прав споживачів та одночасно передбачає врахування норм міжнародних договорів. Окремо проаналізовано нормативні акти, що стали основою для розвитку європейської системи гарантій та захисту прав споживачів, та новітні підходи в рамках ЄС до захисту прав споживачів та обмеження свободи договору, що представляє практичний та науковий інтерес. Проаналізовано положення європейського законодавства, які імплементовані та

мають бути імplementовані в майбутньому в законодавство України для узгодження нормативних актів. Особливо важливим є висновок, що національне законодавство у сфері захисту прав споживачів не тільки відповідає Директивам ЄС у цій сфері, і навіть встановлює більші гарантії у частині строків для гарантування захисту прав та інтересів споживачів (с. 137).

Підрозділ 3.2. присвячений розгляду питання щодо обмеження свободи договору у типових договорах в Україні та країнах ЄС. Дисертантка доречно зауважує, що типові договори суттєво обмежують свободу договору (с.143) і доводить цей чинник через дослідження процесу становлення конструкції типового договору та положень чинного законодавства, які передбачають застосування типових договорів. Заслуговує на увагу висновок авторки, що застосування типових договорів призводить до дуалізму у регулюванні цивільних правовідносин, який полягає у тому, що з одного боку, наявність встановленої та затвердженої форми типового договору компетентним державним органом, його обов'язковість та неможливість внесення змін свідчить про імперативний регулятивний вплив на правовідносини, а з іншого - підписання сторонами умов типового договору свідчить про диспозитивний регулятивний вплив такого договору (с. 143-144). Вірною представляється думка авторки стосовно неможливості віднесення типового договору до категорії нормативно-правового акта, оскільки типові договори затверджують не тільки публічні органи влади, але і інші учасники цивільних відносин (с.145). Варто погодитись з висновком, що обмеження свободи договору у типових договорах має місце щодо суб'єктів, і щодо всіх змістовних елементів договору (с.149), а також при укладенні типових договорів.

Загалом робота є збалансованою, завершується висновками та пропозиціями щодо вдосконалення чинного законодавства та рекомендаціями щодо правозастосування окремих норм цивільного права стосовно розглядуваної теми.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Надаючи загалом високу позитивну оцінку дисертаційному дослідженню Расько Ю.О. «Обмеження свободи договору у цивільному праві України», водночас не можна не звернути увагу на окремі його дискусійні положення, до яких можна віднести наступні:

1. В дисертаційній роботі дисертанткою запропоновано авторську дефініцію поняття обмеження свободи договору як встановленого ЦК України чи іншим актом вітчизняного цивільного законодавства спеціального правового режиму регулювання у зобов'язальних відносинах, який є обґрунтованим, справедливим, пропорційним, визначає правомірність дій з метою гарантування балансу публічних інтересів та інтересів учасників зобов'язальних відносин. Вказане визначення міститься в положеннях новизни отриманих результатів та у висновках до Розділу 1. Не викликає сумнівів важливість, необхідність і обґрунтованість запропонованого визначення вказаного поняття. Але не достатньою вбачається аргументація використання саме терміну «правовий режим» для визначення поняття обмеження свободи договору. Розглядувана дефініція міститься в підрозділі 1.2., в якому розкривається питання правової природи обмеження свободи договору через ознаки, виявлені в результаті проведеного дослідження вказаного питання. Також, недостатність аргументації використання терміну «правовий режим» щодо обмеження свободи договору вбачається в тому, що на підставі дослідження ознак обмеження свободи договору авторкою зазначається, що обмеження свободи договору — це встановлені ЦК України чи іншим актом цивільного законодавства межі, які є обґрунтованими, справедливими, пропорційними, визначають правомірність дій з метою гарантування балансу публічних інтересів та інтересів учасників зобов'язальних відносин (с.45).

2. Досліджуючи питання обмеження свободи договору при обранні форми правочину, дисертантка зазначає що закон чітко регламентує допустимі межі свободи при виборі форми правочину, встановивши перелік випадків, коли є обов'язковим укладання письмового договору, також випадків нотаріального

посвідчення та державної реєстрації правочинів. Також в роботі вказується, що певною гарантією для захисту сторін зобов'язальних відносин є положення ст. 206 ЦК України, що не допускає можливості свободи дій по вибору форми правочину і забороняє усну форму, якщо недотримання письмової форми матиме наслідком недійсність. Єдиним способом відступити від вимоги дотримання письмової форми договору зазначається дозвіл, передбачений у ч. 3 ст. 206 ЦК України, а саме — можливість вчиняти усно правочини на виконання договору, укладеного в письмовій формі, за домовленістю сторін, якщо це не суперечить договору або закону. Але в даному випадку авторкою роботи не було враховано положення ч.1 ст. 218 ЦК України, де передбачається що недодержання сторонами письмової форми правочину, яка встановлена законом, не має наслідком його недійсність, крім випадків, встановлених законом. В ч.3 ст.218 ЦК України встановлено якщо правочин, для якого законом встановлена його недійсність, у разі недодержання вимоги щодо письмової форми, укладений усно і одна із сторін вчинила дію, а друга сторона підтвердила її вчинення, зокрема шляхом прийняття виконання, такий правочин у разі спору може бути визнаний судом дійсним. Отже, дослідження питання щодо обмеження свободи договору при обранні форми правочину може бути в перспективі доповнений більш детальним розглядом виключень із загального правила, пов'язаного зі встановленням обмежень для сторін договору який має бути укладений в письмовій формі.

3. Дисертанткою в роботі розглядаються загальні межі свободи договору на етапі його виконання, серед яких зазначається, що виконання повинно бути належним та відповідати умовам договору, актам законодавства, а якщо вони не визначені, то звичайним вимогам чи звичаям ділового обороту (ч. 1 ст. 526 ЦК України) (с.100). В подальшому в роботі вказано, що основним обмеженням договірної свободи на етапі виконання договору є критерій належності виконання. Адже саме від цього залежить подальша динаміка цивільних правовідносин, можливе як припинення правовідносин належністю виконання, так і їх зміна чи припинення через неналежність (с.102). Враховуючи той

чинник, що авторкою роботи було проаналізовано співвідношення понять «межі» та «обмеження» та з'ясовано різний особливий зміст цих категорій в правовому просторі, уявляється недостатньо обґрунтованим використання терміну «обмеження» щодо критерія належного виконання умов договору його учасниками.

Однак висловлені вище зауваження стосуються дискусійних питань або положень, які не є принциповими і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації. Дисертація є завершеною комплексною науковою працею.

Ступінь обґрунтованості. Обґрунтованість дисертаційного дослідження Расько Ю.О. «Обмеження свободи договору у цивільному праві України» визначається, передовсім, її широкою і різнобічною джерельною базою. Дисертантка спирається на широкий спектр вітчизняних та зарубіжних наукових джерел, не обмежуючись при цьому суто правовими дослідженнями, а також на судову практику вищих судових інстанцій. Науково-теоретичну базу дослідження складають праці вітчизняних та зарубіжних учених, які належать до різних наукових напрямів та шкіл. У цілому наукові положення, висновки і рекомендації, зокрема ті, що виносяться на захист, є достовірними, обґрунтованими і наділені достатнім рівнем наукової новизни.

Дисертанткою отримані нові науково обґрунтовані результати, які в сукупності дозволили вирішити наукові завдання дисертаційного дослідження.

Практична цінність одержаних результатів дисертаційного дослідження Расько Ю.О. «Обмеження свободи договору у цивільному праві України» полягає в можливості їх використання у правотворчій діяльності для удосконалення положень чинного цивільного законодавства. Представлені в роботі положення та пропозиції можуть використовуватись для подальших наукових розробок та прикладного дослідження свободи договору та обмежень свободи договору. Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути

використані в законотворчій діяльності при розробці нормативно-правових актів та в практичній діяльності адвокатів та суддів, а також у навчальному процесі при викладенні дисциплін «Цивільне право», «Зобов'язальне право», «Договірне право» тощо, а також при підготовці відповідних методичних та навчальних посібників та підручників для студентів та магістрів закладів вищої юридичної освіти.

Повнота викладу положень дисертації в наукових публікаціях за темою дисертації. Основні положення дисертації Расько Ю.О. «Обмеження свободи договору у цивільному праві України» відображено в чотирьох опублікованих роботах: три статті опубліковані у виданнях, включених МОН України до переліку фахових з юридичних наук, одна стаття опублікована у зарубіжному фаховому виданні держави ЄС, а також у чотирьох тезах доповідей на науково-практичних конференціях. Таким чином результати дослідження пройшли належну апробацію згідно з нормативними вимогами.

Аналіз тексту дисертації Расько Ю.О. «Обмеження свободи договору у цивільному праві України» свідчить про відсутність порушення академічної доброчесності. Дисертаційна робота демонструє ґрунтовне опрацювання дослідницею чинного законодавства України та матеріалів судової практики. Джерельна база дисертації включає 256 найменувань використаних джерел, що є достатнім для виконання поставлених завдань. У дисертаційній роботі є посилання на відповідні джерела інформації. Автором дотримано вимоги законодавства про захист авторських прав, надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності. В роботі не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикацій й фальсифікацій.

Загальний висновок

Вивчення та аналіз тексту дисертації Расько Ю.О. «Обмеження свободи договору у цивільному праві України», а також наукових публікацій здобувачки,

в яких містяться основні наукові результати дисертації, свідчить про те, що дисертанткою на підставі чинного цивільного законодавства України здійснено ґрунтовне наукове комплексне дослідження обмеження свободи договору у цивільному праві України. У зв'язку з цим дисертаційне дослідження Расько Ю.О. «Обмеження свободи договору у цивільному праві України» є завершеною, самостійною, науковою та кваліфікаційною працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати. На підставі викладеного вище вважаю, що дисертація Расько Ю.О. «Обмеження свободи договору у цивільному праві України» відповідає спеціальності 081 «Право», вимогам п.п. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор Расько Юлія Олександрівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Харківського національного

університету внутрішніх справ

Елла ТВЕРДОХЛІБ

*Лілія Твєрдохліб Е.В.
Начальниця ВКЗ ДМУВС*

В.В. Бодуши